

АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Представлена стаття являє собою стислий опис проблем активності діяльності підприємств загалом та підприємств харчової промисловості зокрема. В статті наведені основні теоретичні позиції щодо активності діяльності підприємства та здійснений аналіз сучасного стану активності діяльності підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: *активність, економічна система, активність підприємства харчової промисловості.*

Presented clause represents the brief description of problems of activity of activity of the enterprises in general and the enterprises of the food-processing industry in particular. In clause the resulted basic theoretical positions concerning activity of activity of the enterprise and the carried out analysis of a modern condition of activity of activity of the enterprises of the food-processing industry.

Keywords: *activity, economic system, activity of the enterprise of the food-processing industry.*

Вступ. Підприємства харчової промисловості виробляють продукти харчування для населення країни, сировину для переробної промисловості, створюють певні товарні ресурси для зовнішнього обміну та забезпечують інші потреби суспільства. Завдяки харчовій промисловості попит населення України на товари народного споживання покривається майже на 50%, формується $\frac{3}{4}$ роздрібного товарообігу та істотна частка доходів бюджету країни.

Зміни, що відбуваються в суспільному житті України, неминуче радикальне перетворення економічного середовища господарювання спричинили ускладнення в діяльності кожного підприємства незалежно від форми власності, галузі, правового статусу та викликали інтерес до активної діяльності підприємства в ринкових умовах як до важливого соціально-економічного явища.

Постановка проблеми. Для того, щоб дати науково обгрунтоване визначення активного підприємства взагалі і підприємства харчової промисловості зокрема, яке буде відповідати загальним методологічним основам активності системи та її специфіці в економічному середовищі, необхідно спочатку з'ясувати, що потрібно розуміти під первинною саморушійною системою стосовно до економічної системи та її діяльності.

Результати дослідження. На відміну від закритої, самодостатньої системи, в економіці переважають системи відкриті, які є складною, розгалуженою структурою і підпорядковуються діям відповідної сукупності законів їх функціонування і розвитку та розглядаються на макро- і мікроекономічних рівнях.

На макроекономічному рівні економічна система характеризує розвиток народного господарства в цілому, визначає темпи, пропорції, ступінь стабільності та врівноваженості його складових, показники інституційного й соціального середовища тощо.

На мікроекономічному рівні економічна система проявляє себе у діяльності окремого підприємства, а також у вигляді двосторонніх відносин окремого підприємства і конкретних державних органів, господарських суб'єктів-постачальників, покупців, банків, а також профспілок, трудових колективів окремого підприємства тощо.

Виходячи з такого розуміння категорії економічної системи, правомірно стверджувати, що макроекономічна активність економічної системи й активність підприємства є взаємопов'язаними процесами. Отже, вихідним імпульсом продукування активності в економічній системі є суспільство, але її

реалізація здійснюється у вигляді діяльності кожного окремого підприємства, яке, з одного боку, є безпосередньою складовою частиною економічної системи, а з іншого - само виступає як цілісна система. “Організація... – пише П. Мілгром і Дж. Робертс,- найменша системна одиниця, що володіє функціональною автономією, у значній мірі вільну від тиску ззовні на її справи і рішення і, відповідно, володіючи значною свободою діяльності...” [1].

На основі вищевикладеного нами, можливо зробити висновок, що підприємство є первинною саморушною і основною ланкою економічної системи.

Так як активність це властивість системи, що характеризує першопричину генерування і здійснення процесів цілеспрямованого саморуху з метою зміни, розвитку та вдосконалення системи-продуцента і зовнішнього середовища, то активну діяльність підприємства можна охарактеризувати такими категоріями: цільова спрямованість, потенціал, резерви. Категорія “активність” в економічній системі, має свої форми виразу, діалектику розвитку і взаємозв’язків, але у підсумку відповідає загальним методологічним основам активності. Отже, активна діяльність підприємства це свідома, ініціативна, внутрішньообумовлена, самостійна підприємницька діяльність суб’єкта, націлена на задоволення мотивів, бажань, інтересів, потреб суспільства та виробництво за допомогою внутрішньообумовленої господарської діяльності.

Порівняно з іншими країнами світу Україна має надзвичайно сприятливий природний, геополітичний, людський і ресурсний потенціал для розвитку харчової промисловості. У 1990 році у світовому територіальному поділі праці щодо виробництва основних харчових продуктів у розрахунках на душу населення Україна посідала провідні місця: перше по виробництву на душу населення цукру, картоплі, яєць; друге – молока, овочевих і баштанних культур; четверте – зерна та риби; п’яте – по виробництву м’яса. Оцінити сучасний потенціал підприємств харчової промисловості дають можливість дані, наведені Державним департаментом продовольства України. Так, підприємства галузі спроможні переробляти за добу близько 510 тис. тон

цукрових буряків і 8,4 тис. тон насіння соняшника, щорічно випускати більш, ніж 850 тис. тон кондитерських виробів, 141 млн. дал. пива, 25,5 млн. дал. мінеральної води та іншої продукції.

Підприємства харчової промисловості мають істотні специфічні галузеві особливості в формуванні, прояві і реалізації їхньої активності та формуванні і функціонуванні ринкового механізму господарювання галузі. До числа цих особливостей можна віднести:

- харчова промисловість являє собою конгломерат підгалузей, кожна з яких має різні види виробництв, які різняться між собою не тільки щодо виробництва продуктів, але й умовами виробництва;
- сезонність виробництва, що визначає сезонність використання значної кількості робочої сили і нерівномірне завантаження основних виробничих фондів протягом року;
- високий рівень матеріаломісткості виробництва продукції, що потребує підвищення рівня використання сировинних і матеріальних ресурсів, економічного стимулювання підвищення якості сировини і продукції;
- значна залежність якості певних продуктів від тривалості переробки сировини;
- строки зберігання більшості продуктів, як правило, обмежені;
- велика залежність від тари та упаковки продуктів;
- високі вимоги до якості продукції (свіжість, наявність вітамінів, смакові особливості, естетичність вигляду тощо);
- споживач має пріоритетні права на ринку;
- цільова спрямованість виробництва, значна частина продукції якого розрахована на споживача, виробляється для ринку, що робить харчову промисловість найбільш сприйнятливою до умов ринкової економіки;
- специфічне поєднання природних, кліматичних, економічних, геополітичних, соціальних та екологічних умов;
- функціонування і розвиток підприємств харчової промисловості тісно пов'язані як із соціально-економічними, так і з політичними реформами.

Сьогодні українські підприємства харчової промисловості ще не можна вважати повністю трансформованими до світового рівня, оскільки ринок продовольчих товарів України не відповідає вимогам до його формування, організації і розвитку, що зумовлено дією низки факторів. Насамперед це високий рівень нестабільності зовнішнього середовища, відсутність державного регулювання ринку, незадовільний організаційно-технічний рівень виробництва, дефіцит вільних фінансових ресурсів в економіці, низький рівень відповідності якості продовольства вимогам споживачів, прискорене зростання роздрібних цін на продовольчі товари за умови зниження їх якісних характеристик, дефіцит платоспроможного попиту на внутрішньому ринку, низька конкурентоспроможність продукції на зовнішньому ринку, експансія іноземних виробників харчових продуктів.

В економічній літературі донедавна виділяли два типи процесу відтворення: просте і розширене. Характерною особливістю економічного розвитку підприємств нашої країни до початку перебудови був екстенсивний тип розширеного виробництва, який досягався найчастіше за рахунок створення нових виробництв, більшість з яких були не тільки на європейському, а і на світовому рівні, та додаткового залучення ресурсного потенціалу країни. При цьому з кожним десятиліттям запізнювався процес реконструкції та технічного переоснащення діючого виробництва.

Сьогодні економістами обґрунтовується і третій тип – звужене відтворення, при якому скорочуються обсяги виробництва. Саме цей процес спостерігався протягом 1990-1999 рр. у промисловості України, зокрема в харчовій. Лише протягом останніх 5 років відбулися кількісні позитивні зрушення (рис.1). Проте варто зауважити, що високі темпи економічного зростання протягом 2000-2005 рр. викликані виходом окремих підприємств і економіки в цілому на рівень ефективної експлуатації виробничого потенціалу. Для підтримування подальших високих темпів економічного зростання потрібно спрямувати значні зусилля на активізацію діяльності підприємств, тому що інерційна активність розслаблює, демобілізує схильність до впровадження структурних реформ. У

вітчизняній економіці це виявляється у загальмованому стані приватизації, податкової, адміністративної та пенсійної реформ, у бюрократизації, і у повільному поліпшенні інвестиційного клімату.

За даними Держкомстату України, в 2005 році у харчовій промисловості виробництво продукції збільшилося на 13,7%. Зростання обсягів виробництва порівняно з 2004 р. спостерігалось у більшості її основних видів діяльності.

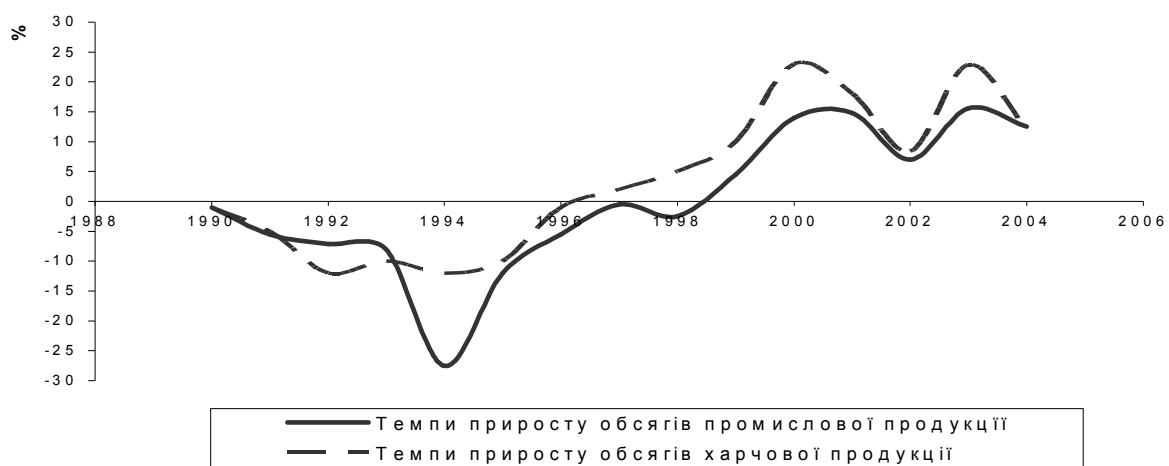

Рис. 1. Темпи приросту обсягів промислової та харчової продукції в Україні (у % до попереднього року)

Більш детальний аналіз динаміки розвитку харчової промисловості за період 2001-2005 рр. свідчить, що зростання обсягів реалізованої продукції відбувалося за умови скорочення чисельності підприємств галузі і працівників (табл..1) та зростання кількості виробленої продукції на одного працівника.

Таблиця 1

Динаміка кількості підприємств і найманих працівників харчової промисловості

	2001	2002	2003	2004	2005	2005р в % до 2001р
Кількість харчових підприємств	9079	9107	9167	8777	8607	94,80
Кількість промислових підприємств	47348	50302	52336	53497	54558	115,23
Питома вага,%	19,2	18,1	17,5	16,4	15,8	82,0
Середньорічна кількість найманих працівників в харчовій промисловості, тис чол..	485	464	445	452	465	95,88
Середньорічна кількість найманих	3811	3578	3416	3408	3416	84,1

працівників в промисловості, тис чол.						
Питома вага,%	12,7	12,9	13,0	13,2	13,6	107,1

Скорочення кількості підприємств відбулося під впливом інтеграційних процесів, що призвели до об'єднання (поглинання) між великими та середніми підприємствами, а також до зменшення кількості малих підприємств.

Позитивною є динаміка скорочення операційних витрат на одиницю реалізованої продукції. Якщо операційні витрати на одиницю реалізованої продукції в харчовій промисловості в 2003 р. становили 104,6 коп на 1 грн, то вже в 2004р. становили 98,8 коп. на 1 грн., а в 2005 році 95,2 коп. на 1 грн. Але на жаль, донині в харчовій промисловості України ще багато втрат, як сировини, так і готової харчової продукції, які складають в різних підгалузях до 20 відсотків.

На рисунку 2. показано динаміку змін рентабельності діяльності підприємств харчової промисловості.

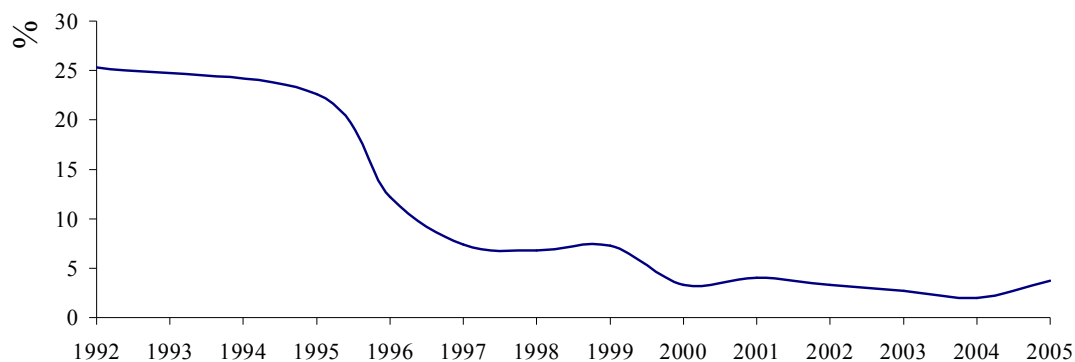

Рис.2. Рентабельність продукції харчової промисловості (у %)

На розмір рентабельності та продуктивність галузі вагомий вплив мав диспаритет цін (табл.2.), що склався в Україні.

Дані табл.2. свідчать про неадекватність зростання цін на харчову і промислову продукцію. Так, якщо в 1990 р. один літр молока можна було обміняти на 3,8 кг бензину, то в 2003 р. – на 0,47 кг. Якщо ціни на електроенергію підвищилися в 8,3 раза, на міндобрива – в 8,5 раза, то на зерно – тільки в 1,7 раза.

За дослідженнями Д.Ф. Кирсанова [2] по Україні за період з 1996 по 2000 рік для більшості підгалузей харчової промисловості максимальні значення показника зношеності основних фондів спостерігалися в 1998-1999 рр., зокрема, в харчосмаковій промисловості 45,0 %, м'ясо-молочній - 40,9 %, рибній - 61,5 %, борошно-круп'яній - 44,7 %, комбікормовій - 46,1 %.

Таблиця 2.

Динаміка індексів цін на окремі групи товарів (грудень до грудня попереднього року)

Найменування	1992р	1995р	2000р	2001р	2002р	2003р	2004р
	Разів				Відсотків		
Індекс споживчих цін на продовольчі товари	17,9	2,5	128,4	107,9	97,7	110,9	
у тому числі на							
м'ясо та птицю	19,9	2,6	169,3	129,7	83,1	111,1	
Риба	28,9	2,2	129,5	119,5	102,9	108,0	
масло вершкове	30,7	1,7	96,5	95,6	110,0	108,6	
Олія соняшникова	39,8	2,4	94,7	142,6	95,0	102,0	
Молоко та молочна продукція	31,0	3,1	118,9	107,0	102,5	114,4	
Цукор	37,4	3,1	158,8	96,0	109,3	98,0	
Хліб і хлібобулочні вироби	16,5	4,1	158,3	93,3	95,8	136,0	
Горілка та лікєро-горілочні вироби	25,3	2,1	132,7	104,1	101,2	104,8	
Індекс споживчих цін на непродовольчі товари	21,1	2,2	108,9	100,2	101,6	101,5	
у тому числі на							
Одяг	17,1	2,1	105,6	101,9	100,6	100,5	
Взуття	24,0	2,4	106,2	101,4	100,	100,1	
Меблі	31,9	2,4	105,3	101,1	100,5	100,7	
Медикаменти	8,7	2,4	114,1	101,0	100,0	100,5	
Індекс споживчих цін на послуги	35,9	5,8	131,2	105,3	103,4	105,4	

До числа галузей з високим коефіцієнтом зношеності основних фондів, який до того ж підвищується, відносяться цукрова (з 1996 до кінця 2000 року відбувся ріст показника з 48,5 до 53,4 %), крохмале-патокова (відповідно 45,5 % - 53,0 %), соляна (41,0 % - 50,8 %) та деяких інших. Негативним є те, що і в промисловості загалом, і в харчовій та переробній галузі спостерігається подальший ріст коефіцієнта зношеності. За 2000-2003 рр, у промисловості він зріс на 8,5 % (з 47,3 % до 55,8 %), а у харчовій і переробній - на 1,8 % (з 40,3 % до 42,1 %).

Існування рудиментів командно-адміністративної системи управління економікою у вигляді галузевих структур типу ЗАТ “Укркондитер”, ЗАТ “Укрпиво”, Національної Асоціації “Укроліяпром”, «Укрпродспілка», Господарчої Асоціації “Укрконсервмолоко”, “Укрспирт” є суперечливою. З одного боку, ці структури намагаються зберегти контроль за діяльністю підприємств-членів, що створює певні обмеження у господарській діяльності останніх. Але, з іншого боку, їх діяльність сприяє координації зусиль окремих товаровиробників, полегшує їх адаптацію до нових умов господарювання, дозволяє здійснювати цивілізоване лобювання галузевих інтересів на державному рівні.

Висновки. З вищенаведеного можливо зробити висновок, що активізацію діяльності харчової промисловості як сукупності підприємств, підгалузей і галузей з виробництва однорідної за економічним призначенням продукції, слід розглядати, на наш погляд, як постійно діючий цілеспрямований процес кількісних і якісних перетворень у виробництві і доведенні до споживача продуктів харчування, спрямованих на збільшення виробництва і споживання продовольчих товарів високої якості. Темпи процесу активізації залежать насамперед від змін з боку влади, які полягають у лібералізації фінансово-господарського і законодавчого поля діяльності підприємств харчової промисловості на макрорівні, та власне від самих підприємств, яким потрібно активніше брати участь у розробці та впровадженні ефективних інвестиційно-інноваційних проектів.

Оскільки жодна країна не здатна досягти максимального рівня активності в абсолютно усіх можливих галузях промисловості у цілому та підгалузях харчової – зокрема, то необхідно зосередити увагу на тих виробництвах, які мають найбільший потенціал розвитку активності у даній конкретній країні.

Література

1. Милгром П., Робертс Дж. Економіка, організація и менеджмент: в 2т. Т1: Пер. с англ. СПб.: Экономическая школа, 1999. 422с.
2. Статистичний щорічник України за 2005 рік.-К.: Консультант, 2006.

3. Крисанов Д.Ф. Переробна сфера АПК в умовах ринкової трансформації національної економіки // Фрпмування і реструктуризація аграрного ресурсного потенціалу України: Зб. наук. праць/ НАН України, Ін-т економіки: Ред. кол.: А.Е. Юзефович (відп. ред.) та ін.- К.,1998.-128с.

Гаврилова Т. В.
асистент кафедри маркетинга НУПТ

АКТИВНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

Представленная статья представляет собой краткое описание проблем активности деятельности предприятий в целом и предприятий пищевой промышленности в частности. В статье приведены основные теоретические позиции по активности деятельности предприятия и осуществлен анализ современного состояния активности деятельности предприятий пищевой промышленности.

Ключевые слова: *активность, экономическая система, активность предприятия пищевой промышленности.*

Gavrilova T.

ACTIVITY OF THE FOOD INDUSTRY IN THE ECONOMIC SYSTEM UKRAINE

Presented clause represents the brief description of problems of activity of activity of the enterprises in general and the enterprises of the food-processing industry in particular. In clause the resulted basic theoretical positions concerning

activity of activity of the enterprise and the carried out analysis of a modern condition of activity of activity of the enterprises of the food-processing industry.

Keywords: *activity, economic system, activity of the enterprise of the food-processing industry.*

Дата публікації: 2007р.

Наукові праці НУХТ. – № 22. – С. 93–97 (фахове видання)